

Recenzje książek S. Bishopa, M. Waltera „The Economics of EC Competition Law: Concepts, Application and Measurement” oraz W. Kip Viscuziego, J. M. Vernona i J. E. Harringtona, “Economics of Regulation and Antitrust”

Eliza Misiejuk

I. W prawie konkurencji ważność narzędzi ekonomicznych stopniowo wzrasta. Jest to dziedzina, w której przenikanie się prawa i ekonomii można odczuć najsilniej. Podstawowe pojęcia prawa konkurencji, takie jak: rynek właściwy, siła rynkowa, udział w rynku, skuteczna konkurencja, posiadają ściśle określone ekonomiczne podstawy.

Można pokusić się o twierdzenie, iż za kilkoma wymienionymi wyżej pojęciami stoi cała teoria mikroekonomii. Ponieważ w ekonomii wszystko jest ze sobą powiązane i wszystko jest zmienne, dlatego tak ważne dla osób zajmujących się prawem konkurencji jest posiadanie odpowiedniego przewodnika, mówiącego jak sprawnie, skutecznie i prawidłowo poruszać się po tej dziedzinie i gdzie szukać szczegółowych odpowiedzi.

Poniżej prezentuję dwie książki, które w pełni spełniają te zadania. Jeżeli same nie udzielają wystarczających odpowiedzi, to odsyłają do innych, bardziej szczegółowych publikacji. Dlatego, patrząc od strony ekonomicznej, książki te stanowią kompendium wiedzy o najnowszej Ekonomii Regulacji w europejskim i amerykańskim Prawie Konkurencji.

Pierwsza z nich – *The Economics of EC Competition Law: Concepts, Application and Measurement* – jest szczególnie w swojej formie, gdyż zachowuje równowagę pomiędzy prawem i ekonomią. Została napisana jako podręcznik, którego głównym założeniem jest ukazanie podejścia ekonomicznego i jurydycznego do problemów prawa konkurencji; wyraża się to już w jej tytule – *Ekonomia Prawa Konkurencji*. Książka została napisana z myślą o prawnikach, aby przybliżyć im w sposób jasny i zrozumiały, na czym polega podejście ekonomiczne do prawa konkurencji. Dlatego teoria ekonomii dawkowana jest w niej w odpowiedniej, zrozumiałej także dla nie-ekonomistów formie i w ciągłym powiązaniu z konkretnymi pojęciami prawniczymi, co stanowi o jej wyjątkowości.

Druga książka – *Economics of Regulation and Antitrust* – jest stricte ekonomiczna, jednakże w tekście znajdują się również odwołania do precedensowych spraw

rozpatrzonych przed sądami amerykańskimi. Pod względem przedstawienia teorii ekonomii dotyczącej regulacji jej zakres przedmiotowy jest szerszy; przedstawia dorobek teorii ekonomii zarówno w zakresie „ochrony konkurencji” (*antitrust*), jak i „regulacji”. Prezentuje więcej narzędzi i bardziej rozbudowane modele. Jej ogromną zaletą jest rozbudowana bibliografia współczesnych ekonomicznych artykułów, która pozwala na wnikliwe studiowanie najnowszych badań, dotyczących konkretnych szczegółowych zagadnień. Zważywszy, iż każde omawiane pojęcie w tej publikacji jest zdefiniowane, stanowi ona wartościowy podręcznik dla wszystkich, którzy chcą poznać mechanizmy ekonomii regulacji i antytrustowego amerykańskiego ustawodawstwa. Należy jednak przyznać, iż kierowana jest głównie do ekonomistów.

Obydwe książki uzupełniają się. O ile głównym celem pierwszej jest ukazanie takich regulacji, w których prawo i ekonomia stykają się, o tyle druga jest bardzo dobrym podręcznikiem, ukazującym ogół zagadnień ekonomicznych, dotyczących ekonomii ochrony konkurencji i regulacji. Poniżej prezentuję treść i główne pojęcia przedstawione w obydwu książkach.

II. Książka *Economics of EC Competition Law* przedstawia szczegółowy przegląd ekonomicznych teorii i analiz mających zastosowanie w prawie konkurencji Wspólnoty Europejskiej. Jest książką bardzo aktualną, gdyż odnosi się do wszystkich ważnych aktów wydanych po dacie publikacji jej pierwszego wydania.

Książka ta przede wszystkim obala mit, iż konkurencję należy traktować jako swoiste dobro publiczne, którego nie należy naruszać. Pokazuje, iż Europejskie Prawo Konkurencji zmierza do decentralizacji oraz że kwestią czasu jest odejście w niepamięć wspomnianego powyżej podejścia do konkurencji jako dobra publicznego.

Bardzo korzystne jest to, iż przy omawianiu każdego pojęcia autorzy stale przypominają czytającemu, iż teoria ekonomii wciąż ewoluuje. Głównym motorem tej ewolucji jest ciągły proces kwestionowania teorii ekonomii, co uczuła czytającego na potrzebę stałego poszukiwania najnowszych publikacji w danych, interesujących go, określonych dziedzinach.

Ponieważ teoria ekonomii powstaje przede wszystkim w USA, czyli poprzez badanie gospodarki amerykańskiej, autorzy zwracają uwagę na to, iż na przykład relacja szoku popytowego do wywołanego przezeń efektu nie jest taka sama w porównywalnych ekonomicznie regionach USA i UE. Co sugeruje, iż nie wszystkie teorie ekonomiczne wyrosłe na gruncie amerykańskim można stosować bezpośrednio w Europie.

Dlatego o wartości tej książki stanowi fakt, iż oparta jest ona przede wszystkim na europejskich przypadkach, związanych z doświadczeniem autorów, którzy pracowali jako ekonomiści – konsultanci przy Komisji Europejskiej.

Dlatego także w książce można znaleźć dyskusje autorów nad takimi zagadnieniami jak: integracyjny cel Unii Europejskiej, jego związek z ekonomiczną efektywnością i polityką konkurencji. Autorzy są krytyczni wobec podejścia Komisji Europejskiej do obecnej definicji rynku. Jednakże korzystnie odbierają obwieszczenie Komisji w sprawie Definicji Rynku (*Commission Notice on Market Definition*) – jako dokument, który powinien przyczynić się do zaistnienia w przyszłości większej transparentności i spójności w tej materii.

Autorzy książki zwracają uwagę, jak potrzebne są relewantne, empiryczne badania przy wydawaniu decyzji przez Komisję Europejską, oprócz wskazanej w publikacji teoretycznej argumentacji.

Książka Bishopa i Waltera została podzielona na trzy części. Część pierwsza prezentuje ekonomiczne rozumienie podstawowych pojęć prawa konkurencji – siły rynkowej – rynku właściwego oraz efektywnej konkurencji, co jest szczególnie przydatne pojęciowo i praktycznie w pojmowaniu decyzji Komisji Europejskiej.

Autorzy widzą siłę rynkową jako pojęcie centralne w prawie konkurencji; większość z omawianych zagadnień skupia się na definiowaniu, czym jest siła rynkowa i jak ona wpływa na cenę i decyzje odnoszące się do wielkości produkcji. Ich podejście do zagadnienia rynku właściwego polega na założeniu, iż każdy taki rynek może być zmonopolizowany, ponieważ wart jest tego z ekonomicznego punktu widzenia. Jeżeli powyższe twierdzenie uznamy za kluczowe, to takie podejście do zagadnienia rynku właściwego przekłada się na dążenie do określenia jak najdokładniej udziałów na tymże rynku, co następnie bezpośrednio skutkuje bardziej wnikliwym oszacowywaniem siły rynkowej.

W części dotyczącej efektywnej konkurencji znajdziemy przegląd jej definicji oraz omówienie najważniejszych modeli ekonomicznych (konkurencja doskonała, oligopol, monopol). Bardzo ciekawy jest podrozdział próbujący określić, jaki jest poziom standardowego dobrobytu społecznego wynikający z Prawa Konkurencji Wspólnoty Europejskiej.

Część druga książki przedstawia trzy podstawowe elementy materialnego Prawa Konkurencji Wspólnoty Europejskiej, a mianowicie ekonomiczne podstawy:

- zakazu porozumień ograniczających konkurencję (art. 81 TWE); w tej części pracy omawiane są np.: ograniczenia pionowe, ograniczenia poziome, rola definicji rynku właściwego dla stosowania art. 81 TWE;
- zakazu nadużywania pozycji dominującej (art. 82 TWE); w tej części książki analizowane są takie problemy jak: ekonomiczne znaczenie dominacji, kolektywna dominacja, rola definicji rynku właściwego dla stosowania art. 82 TWE, praktyki cenowe (dyskryminacja cenowa, rabaty, obniżki, zniżanie ceną, ceny drapieżne);
- prewencyjnej kontroli koncentracji; Autorzy prezentują tu rozważania wokół następujących kwestii: rola definicji rynku właściwego w przypadku kontroli koncentracji, koncentracje poziome – zarówno przypadek jednej firmy, jak i wspólnej dominacji, koncentracje pionowe, siła kupującego, efektywność, koncentracje w dziedzinach e-gospodarki.

Zaletą tych części książki jest to, że każda z nich może być czytana samodzielnie.

Ostania część książki, o czym Autorzy ostrzegają już na wstępie, ma najbardziej techniczny charakter. W tym miejscu zapoznają oni czytelnika z różnymi podejściami do analizy ekonomicznej. Przedstawiają przy tym przede wszystkim narzędzia ekonometryczne, takie jak: szacowanie elastyczności, analiza korelacji cenowej, testy kosztów transportu i ekspedycji towarów, studia nad koncentracją cenową, studia nad „związywaniem”; wszystkie te narzędzia są niezbędne dla dokonania prawidłowej oceny konkurencji rynkowej. Autorzy ostrzegają, iż narzędziami tymi winni posługiwać się ekonomiści. Książka dostarcza narzędzi do oceny jakości analiz empirycznych. Autorzy pokazują testy empiryczne, ale także naświetlają ich pułapki i słabości. Techniczność tej części jest dobrze zrównoważona; bardziej zaawansowane studia przedstawione są w osobnych ramkach, dlatego czytelnik może spokojnie nadażać za tekstem.

S. Bishop i M. Walter posiadają bez wątpienia rozległą wiedzę z zakresu Prawa Konkurencji Wspólnoty Europejskiej oraz doświadczeń jego stosowania, któ-

raż z sukcesem i korzyścią dla czytelników przekazują. Książka napisana jest dostępnym, zrozumiałym językiem i zawiera bardzo wiele przydatnych załączników (listę pojęć ekonomicznych, listę przypadków, listę dokumentów), co sprawia, iż można ją bez problemu czytać fragmentami.

Podsumowując, za najważniejsze zalety recenzowanej książki można uznać to, że:

- zawiera ona zarówno wyjaśnienia koncepcji, jak i analizy techniczne, które powinni znać przede wszystkim prawnicy zajmujący się ochroną konkurencji;
- tłumaczyawię ekonomiczne aspekty w sposób jasny i zrozumiały;
- znajduje się w niej zarówno teoria, jak i praktyka stosowania Prawa Konkurencji Wspólnoty Europejskiej;
- tekst poparty jest bardzo wieloma przykładami decyzji Komisji oraz orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości i Sądu I Instancji;
- prezentuje wszystkie zmiany, które nastąpiły od daty publikacji pierwszego wydania.

III. Książka *Economics of Regulation and Antitrust* przedstawia świetny z ekonomicznego punktu widzenia przegląd teorii ekonomii regulacji i ochrony konkurencji (*antitrust*). Autorzy skupiają się w niej bardziej na podejściu ekonometrycznym niż instytucjonalnym, dlatego trzeba stwierdzić, że książka jest w zasadzie adresowana do ekonomistów. Chociaż do zrozumienia treści nie jest potrzebne ukończenie zaawansowanych studiów ekonomicznych, jednakże Autorzy zakładają, iż czytelnicy posiadają wiedzę na temat podstawowych pojęć ekonomicznych. Ponieważ celem książki jest przedstawienie ekonomicznego podejścia do tematu, dlatego prawne zagadnienia zajmują w tej publikacji stosunkowo niewiele miejsca. Jednakże każdy rozdział kończy się opisem co najmniej jednego przypadku z praktyki amerykańskiej.

Książka składa się ze wstępu i trzech dużych części (łącznie z dwudziestu czterech rozdziałów). Na końcu każdego rozdziału znajdują się pytania i problemy, a także przedstawiona jest szeroka literatura przedmiotu, co jest ogromną zaletą książki.

We wstępie omówiona jest historia polityki konkurencji w USA za administracji: Nixona, Cartera, Reagana, Busha i Clintona, a także ich ocena dokonana na gruncie analizy korzyści i kosztów (*Benefits-Cost Analysis*).

Część pierwsza – zatytułowana *Antitrust* – rozpoczyna się od rozdziału zawierającego opis podstawowych aktów prawnych, obowiązujących w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej (*Sherman Act, Clayton Act, Federal Trade Act*), a także wyjaśnia takie pojęcia jak: koncentracja, bariery wejścia na rynek, heterogeniczność produktu.

Następne rozdziały tej części przedstawiają szczegółowe rozważania ekonomiczne dotyczące m.in.:

- efektywności i postępu technologicznego (w tym np. bezpowrotnej utraty monopolu w wyniku postępu technologicznego);
- oligopolu, zmywy kartelowej i ustawodawstwa antytrustowego dotyczącego ustalania cen (*price fixing*);
- struktur rynku i strategii konkurencyjnych (koncentracji, firmy dominującej);

- koncentracji (ich powodów, efektywności, kosztów i korzyści);
- koncentracji i ograniczeń pionowych;
- dyskryminacji cenowej, w tym cen drapieżnych (*predatory pricing*), stosowania *Robinson-Patman Act*.

Druga część książki w całości poświęcona jest „ekonomii regulacji”. Omówione są po kolei takie instrumenty regulacji jak cena, ilość oraz wejście i wyjście z rynku. Następnie przedstawiona jest szczegółowo teoria ekonomii dotycząca monopolu naturalnego i przykłady monopolu naturalnych w takich dziedzinach jak telewizja kablowa (sieci franchisingowe), przedsiębiorstwa użyteczności publicznej (porównane z przedsiębiorstwami prywatnymi); osobne rozdziały są poświęcone regulacjom w energetyce, telekomunikacji, transporcie i paliwom (benzyna i gaz). W tej części znajduje się również rozdział poświęcony testom ekonometrycznym, przydatnym w przypadku analizy monopolu naturalnych.

Część trzecia książki poświęcona jest regulacjom socjalnym w takich obszarach jak: środowisko naturalne, służba zdrowia, bezpieczeństwo narodowe, a także polityce patentowej i przemysłowi farmaceutycznemu. Szczegółowo rozwinięte zostały takie problemy, mogące wydawać się odległymi od ekonomicznych pojęć, jak: wartość życia ludzkiego, efekt cieplarniany.

Książka jest niewątpliwie godna polecenia ekonomistom i prawnikom zajmującym się problematyką ochrony konkurencji, regulacją gospodarczą i regulacją socjalną. Oprócz fundamentalnej wartości pracy Viskuziego, Vernona i Harringtona, można w niej znaleźć, zaskakujące być może dla niektórych, twierdzenia, wynikające z teorii ekonomii, iż:

- doskonała konkurencja maksymalizuje dobrobyt społeczny, ale nie zapewnia w długim okresie sprawiedliwego podziału dóbr między uczestników rynku; nasuwa się oczywiście pytanie: co to jest sprawiedliwość społeczna i jak do niej dążyć?;
- z punktu widzenia polityki państwa, rząd powinien zabronić łączenia firm produkujących substytuty, natomiast dobra komplementarne powinny być produkowane w jednym przedsiębiorstwie;
- jeżeli jakość samochodu możemy określić tylko jako złą lub dobrą, to na rynku wtórnym możemy kupić tylko złe samochody.

Bishop, S., Walter, M. 2002, *The Economics of EC Competition Law: Concepts, Application and Measurement*, London: Sweet & Maxwell, 2nd ed.

Kip Viscuzi, W., Vernon, J.M., Harrington, J.E., Jr. 2001, *Economics of Regulation and Antitrust*, London Cambridge, Massachusetts: The MIT Press 3rd ed.